
V. ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 377

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

М. Ю. АВКСЕНТЬЄВ, кандидат економічних наук
(Київський національний університет будівництва і архітектури)

Анотація. *Мета статті – розкрити сучасний стан професійно-технічної галузі системи освіти в Україні за допомогою таких методів, як порівняльний аналіз, комплексний метод. Необхідною умовою сталого економічного розвитку держави визнано професійну освіту, що передбачає формування ефективної динаміки структурних змін у цій сфері з урахуванням досвіду інших країн. Проведено дослідження сучасного стану професійної освіти в Україні. Для ефективного соціально-економічного розвитку держави пропонується формувати сучасну систему професійної освіти.*

Ключові слова: *професійна освіта, ринок праці, диспропорції, попит на робочу силу, навчальні заклади.*

На сучасному ринку праці через диспропорції державні органи влади мають удосконалити теоретико-методологічний апарат управління потребою у фахівцях на ринку праці.

Дослідженням теоретичних і практичних аспектів управління і регулювання ринку праці займаються Л. Антошкіна, Ю. Комар, Ю. Маршавін, В. Міненко, В. Сиченко, вивченням проблем соціалізації особистості – В. Андрущенко, сучасної кадрової політики в державному управлінні – М. Білінська, стану, організації та функціонування освіти – В. Кремень, Н. Ничкало, Т. Оболенська, І. Піхур, якості освіти – В. Лунячек, історичного питання розвитку освіти – С. Майбородата ін. Під час написання статті було використано всі відкриті джерела мережі Internet, матеріали власного дослідження, що дало змогу більш точно розкрити сутність тенденцій, які спостерігаються у сфері професійної освіти.

Метою статті є детальний аналіз сучасного стану професійної освіти в Україні та тенденцій, що відбуваються в цій сфері.

Сучасні ринкові умови призвели до якісної зміни ролі людини у виробництві, перетворили її у вирішальний фактор розвитку останнього [1]. Конвенція МОП «Про основні цілі та норми соціальної політики» № 117 від 22 червня 1962 р. проголошує, що будь-яка політика повинна перш за все спрямовуватися на досягнення добробуту й розвитку населення (ст. 1). Підвищення життєвого рівня розглядається як основна мета планування економічного розвитку (ст. 2), стрижневим елементом якого є забезпечення повної і продуктивної зайнятості.

Суттєве відставання наукової й освітньої бази держави від науки й освіти країн, що знаходяться на етапі п'ятого або навіть шостого технологічних укладів, унеможливило швидке просування у виробництві технологій та інновацій, спроможних конкурувати на світово-

му ринку й швидко змінити уклад економіки. Фактичний внесок технологічних нововведень в економічне зростання в Україні коливається у діапазоні 5–10 %, тоді як розвинені країни до 85–90 % приросту ВВП забезпечують шляхом виробництва й експорту високотехнологічної продукції, а питома вага інноваційно активних підприємств становить 60–70 %. В Україні (яка посідає одне з чільних місць у світі за кількістю науковців) цей показник становить близько 12 %. Внутрішньому ринку властивий незначний попит на інноваційні розробки, а в світовому обсязі торгівлі високотехнологічною, наукоємною продукцією частка України становить лише 0,1 %. Водночас підвищення рівня знань і формування робочої сили, яка адаптивно реагує на виклики високотехнологічної економіки, є головною запорукою продуктивності праці та зростання рівня зайнятості.

З огляду на збільшення частки технологій підвищуються вимоги до якості трудового потенціалу та навичок працівників, потрібні інвестиції у підвищенні кваліфікації і перекваліфікацію робітників, у модернізацію системи професійної підготовки, в розвиток системи навчання протягом життя (*life-long learning*). Зростання людського капіталу, підвищення рівня професійних навичок і компетенцій працівників висувають нові вимоги до продуктивності робочих місць, до якості перспективного планування напрямів і пріоритетів економічного розвитку в нерозривному зв'язку з потребами ринку праці й соціально-демографічними показниками. Необхідно зазначити, що вагоме значення мають не лише рівень і якість підготовки фахівців, а й їх відповідність потребам ринку праці, тобто збалансованість попиту та пропозиції робочої сили.

Сучасний ринок праці (як національний, так і глобальний) визначається суперечливими тенденціями, а саме, невідповідністю рівня зростання ВВП обсягу збільшення робочих місць унаслідок чого значна кількість країн не може розв'язати накопичені проблеми у сфері зайнятості: високе безробіття, неповна зайнятість, недовикористання професійних навичок, зокрема молоді, хронічна гендерна та вікова нерівність тощо [3].

Через прискорення темпів модернізації виробництва потрібно постійно оновлювати кваліфікацію, навички та знання, щоб забезпечити ефективну зайнятість. Водночас неузгодженість ринку освітніх послуг і ринку праці призводить до недо-(не-)затребуваності фахівців. Особливо яскраво цю проблему демонструє ситуація в Україні. Виникає феномен «надлишкової освіти», коли працівники з високою формальною підготовкою виконують низьокваліфіковані роботи, що свідчить або про низьку якість освіти, або про нераціональне використання праці. З іншого боку, на вітчизняному ринку праці фахівці заповнюють вакансії, які не відповідають отриманому кваліфікаційному рівню освіти. Унаслідок цього знижується не тільки ефективність виробництва, але й доцільність підготовки фахівців за професіями, незатребуваними в сучасних обсягах випуску на ринку праці.

Наявність значної кількості фахівців, які не мають попиту на ринку праці, поєднується з дефіцитом працівників багатьох професій та спеціальностей. Проблемою освіти та ринку праці є значне збільшення питомої ваги випуску фахівців III–IV рівнів акредитації та відповідне зменшення питомої ваги випуску фахівців I–II рівнів акредитації та професійно-технічними навчальними закладами, зменшенням привабливості технічних спеціальностей і зацікавленості абітурієнтів у вступі в професійно-технічні навчальні заклади й заклади I–II рівнів акредитації.

При оцінці тенденцій освітньої діяльності доцільно звернути увагу не тільки на динаміку випуску фахівців, але й на потреби економічної системи в робочій силі. Аналіз і динаміка цих показників дозволяє побачити тенденції змін (рис. 1).

За останні 12 років спостерігаються неоднозначні тенденції: починаючи з 2005 р. відбувається зниження попиту на робочу силу в країні; випуск фахівців навчальними закладами I–II рівня акредитації та ПТНЗ теж має тенденцію до скорочення. В той час як навчальні заклади III–IV рівня акредитації постійно збільшують кількість випускників.

Проаналізувавши підготовку кваліфікованих робітників навчальними закладами

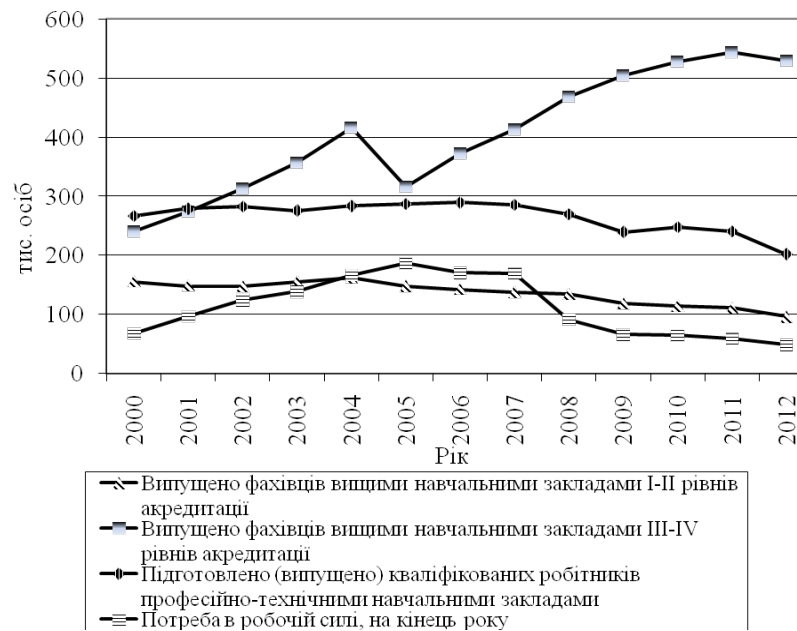

Рис. 1. Динаміка випуску спеціалістів навчальними закладами та потреба підприємств за 2000–2012 рр. (складено автором)

I–II рівня акредитації було виявлено, що у 2000–2012 рр. кількість підготовлених робітників зменшилась на 38,01 %, тоді як потреба у спеціалістах на ринку праці скоротилась на 24,25 %.

Результати діяльності навчальних закладів I–II рівня акредитації свідчать про те, що недостатньо уваги приділяється навчанню і формуванню висококваліфікованої робочої сили. Через мінливість умов виробництва, оновлення матеріально-технічної бази зростають вимоги до рівня підготовки та теоретичних знань працівників. Це призводить до ускладнення діяльності закладів освіти. В освіті необхідно прийняти систему актуальних державних стандартів, процес розробки яких затягнувся. Постійне підвищення рівня професійної освіти призводить до покращення виробництва, освоєння нових видів трудової діяльності тощо [1].

На початок 2013–2014 навчального року в Україні діяло 478 навчальних закладів освіти I–II рівнів акредитації, проти 1999–2000 навчального року їх кількість зменшилась на 27,36 %. Кількість студентів порівняно з 2012–2013 н. р. скоротилась на 4,7 %, чисельність випущених спеціалістів знизилась на 1,08 % (рис. 2).

Що стосується вибору професій, то необхідно зазначити, що у сфері вищої освіти велику роль відіграє образ престижності тієї чи тієї спеціальності: «мода» на юристів та економістів, зокрема, підтримується маскультурою, що позначається на виборі професії за відсутності системи профорієнтації. Важливою є і можливість (часто удавана) отримання великої заробітної плати після закінчення ВНЗ, хоча достовірних даних про низьку зарплати в «технарів» немає; спрацьовують стереотипи. Абітурієнти уникають технічних спеціальностей як складніших для опанування, особливо з огляду на зниження рівня математичної та фізичної освіти в школі та освітнього рівня.

Серед фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «Молодший спеціаліст» у закладах I–II рівнів акредитації найбільш популярними є медичні та економічні професії (рис. 3).

За освітньо-кваліфікаційним рівнем «Бакалавр» у закладах I–II рівнів акредитації найбільш затребуваними напрямом підготовки є педагогічні, правові та медичні спеціальності (рис. 4). За освітньо-кваліфікаційним рівнем «Спеціаліст» у закладах I–II рівнів акредитації на початок 2013–2014 навчального року навчання передбачалось за такими напрямами: економіка та підприємництво, право, мис-

Рис. 2. Динаміка кількості закладів I-II рівнів акредитації та прийому студентів [4], %

Рис. 3. Чисельність студентів за освітньо-кваліфікаційним рівнем «Молодший спеціаліст» у закладах I-II рівнів акредитації на початок 2013–2014 навчального року за напрямками підготовки [5]

Рис. 4. Чисельність студентів за освітньо-кваліфікаційним рівнем Бакалавр у закладах I-II рівнів акредитації станом на початок 2013–2014 н. р. за напрямками підготовки [5]

тецтво, менеджмент і адміністрування, текстильна та легка промисловість, інформатика та обчислювальна техніка (рис. 5).

Рис. 5. Чисельність студентів за освітньо-кваліфікаційним рівнем «Спеціаліст» у закладах I–II рівнів акредитації станом на початок 2013–2014 н. р. за напрямками підготовки [5]

«Технічні службовці» становить 3,7 % загальної кількості вакансій в 2012 р., «Робітники з обслуговування, експлуатації та контролю за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин» – 21,1 %.

Розвиток вітчизняного та глобального ринків праці супроводжується суперечливими тенденціями. Невідповідність рівня збільшення обсягу ВВП зростанню кількості робочих місць призводить до того, що більшість країн світу не мають змоги розв'язати накопичені проблеми у сфері зайнятості: неповна зайнятість, зростання безробіття, гендерна та вікова нерівність, збільшення рівня навантаження на певні професії, неможливість використання професійних навичок у повній мірі.

Отже, з огляду на вищезазначене, державні органи влади, зокрема Міністерство освіти та науки України, повинні переглянути перелік напрямів і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у ВНЗ і ПТНЗ, посилити співпрацю між закладами освіти та роботодавцям, поширити практику укладання реальних тристоронніх договорів про співпрацю з підприємствами, адекватно оцінити сучасну систему надання освіт-

Отже, найбільш популярними є спеціальності сфери послуг. Проте необхідно зазначити, що питома вага вільних вакансій за групою

ніх послуг та її відповідність економічним вимогам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Піхур І. В. Проблеми і пріоритетні напрямки розвитку сфери освіти Хмельниччини / І. В. Піхур, Є. В. Лук'янович // Україна. – 2009. – № 1. – С. 114–119.
2. Про основні цілі та напрями соціальної політики [Електронний ресурс] : Конвенція МОП № 117 від 22 червня 1962 р. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_016. – Назва з екрана.
3. Кочемировська О. О. Напрями оптимізації державної політики в сфері розвитку трудового потенціалу України : аналіт. доп. / О. О. Кочемировська. – К. : НІСД, 2013. – 38 с.
4. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] : офіц. веб-сайт – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. – Назва з екрана.
5. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2012–2013 навчального року : статистичний бюлетень. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – 188 с.

М. Ю. Авксентьев, кандидат економічних наук (Київський національний університет будівництва та архітектури). **Тенденції розвитку професійного образования в Украине.**

Аннотация. Цель статьи – раскрыть современное состояние профессионально-технической отрасли системы образования в Украине с помощью таких методов, как логический и сравнительный анализ, комплексный метод. Необходимым условием постоянного экономического развития государства признано профессиональное образование, что предусматривает формирование эффективной динамики структурных изменений в этой сфере с учетом опыта других стран. Проведено исследование современного состояния профессионального образования в Украине. Для эффективного социально-экономического развития государства предлагается формировать современную систему профессионального образования.

Ключевые слова: профессиональное образование, рынок труда, диспропорции, спрос на рабочую силу, образовательные заведения.

M. Y. Avksieentiev, Cand. Econ. Sci. (Kyiv National University of Construction and Architecture).

Progress of trade education trends are in Ukraine.

Summary. Aims and Objectives – to expose the modern consisting of trade industry of system of education in Ukraine. Methods: logical and comparative analysis, complex method. The necessary condition of steady economic development of the state acknowledge trade education which foresees forming of effective dynamics of structural changes in this sphere taking into account expensive of other countries. Research of the modern state of trade education is conducted in Ukraine. For effective socio-economic development of the state it is suggested to form the modern system of trade education.

Keywords: trade education, labour-market, disproportion, demand is on labour force, educational establishments.